

Biserica greco-catolică. Considerații despre o biserică națională

Valeria SOROȘTINEANU

Keywords: Romanians from Transylvania, The Romanian Church United with Rome (Greek-Catholic), historiography, confessional level, nationality.

Abstract

The Greek Catholic Church. Considerations on a National Church

The emergence of the Greek Catholic Church represented a negative moment for the Romanians of the Habsburgic Empire, especially those from Transylvania and Banat, only at its very beginning. Not only in a period close to us, after 1989, but also till the gloomy year, 1948, when it was forced to disappear, historiography came to clarify and depict with maximum of data and information, the complicated but very necessary process of creation, in the XVIIIth century, of a Romanian elite in the modern sense of the term, who would come and complete the importance of a nation which has a majority but not necessarily at an institutional and cultural level. The most important aspect was linked to the dual confessional evolution of the Romanians in the Transylvanian area of the empire and to the capacity of the Romanian political elite, in accordance with the voice of the nation, to accomplish a necessary differentiation of the type of political discourse at a confessional and national level. The study, tried to emphasize the discourse from within the Greek Catholic hierarchy, in an interesting debate, of the same emblematic and unique relationship between confession and nation.

Unirea unei părți a românilor transilvăneni cu Biserica Romei a reprezentat, la finele secolului al XVII-lea, un eveniment major, care a devenit ulterior pentru istoria bisericească a românilor din imperiul habsburgic un moment de turnură peste care nu s-a mai putut trece.

Astăzi, după 1989, istoria Bisericii Greco-Catolice a reușit o reîntoarcere în forță, acolo unde îi era locul, ca piesă de primă importanță în cadrul istoriei românilor transilvăneni, din momentul redactării documentelor de unire cu Biserica Romei și până în zilele noastre. Ceea ce se manifestase oricum și înainte de 1918 între cele două Biserici românești din cadrul statului dualist nu a putut fi ocolit nici acum, deși s-a conștientizat faptul că pentru depășirea unui asemenea moment este nevoie, așa cum afirma papa Ioan Paul al II-lea de o „purificare a memoriei“, care nu putea fi decât dureroasă, dar cu atât mai necesară¹.

Dacă istoriografia confesională a secolului al XIX-lea a impus până la urmă un dialog pe un ton nu tocmai benefic pentru ambele Biserici românești, tentativa de a

¹ A.U.A. 2005, p. 165.

schimba ceva a fost înțeleasă și de către cei care s-au implicat inițial doar în apărarea istoriei și devenirii proprii lor Biserici.

Dialogul în sensul său real și complet a fost stabilit, relativ târziu, doar la începutul secolului al XX-lea, între cei care deveniseră istoricii oficiali ai celor două Biserici românești din Transilvania, Augustin Bunea și Ioan Lupuș. Marele handicap a fost acela că deși demarat sub auspicii mai mult decât benefice, s-a derulat într-un interval foarte scurt de timp, deși modelul s-ar fi cerut imitat din ce în ce mai mult. Ideea în sine a fost reiterată la sfârșit de secol XX, când Biserica Greco-Catolică și-a câștigat din nou dreptul la existență.

Clarificarea ideii s-a realizat din nou cu dificultate, mai ales că în spatele dialogului pe teme tradiționale istoriografice s-au aflat încă ambiții și cereri de retrocedări materiale. În cele mai multe din punctele de vedere exprimate, aparținând atât „stranei“ ortodoxe, dar și celei greco-catolice, s-au făcut referiri la un catalizator necesar: impunerea unui limbaj comun¹. Noua realitate nu a putut să nu valorifice, pe plan științific, pertinentele concluzii, care făceau referire la raportul atât de important în secolul al XIX-lea între mișcarea politică a românilor transilvăneni și evoluția confesională a acestora, între „tradiția ortodoxă și inovația greco-catolică”².

Că la români, clișeele confesionale sunt mai mult decât o realitate cotidiană o scot în evidență și o serie de lucrări, care abordează în plan transilvan dar și în afara acestuia, proveniența lor și din mediul confesional protestant, de exemplu³.

Ingrata polemică de natură confesională a fost mult mai intens resimțită decât partea sa constructivă. Astfel, pentru istoricul Remus Câmpeanu, posibilitatea unui dialog de durată a fost slăbită la greco-catolici de postura defensivă în care s-au postat, încă de la început, din perioada redactării manifestelor de unire din anii 1697-1700.

De partea lor, istoricii ortodocși și-au menținut punctul lor de vedere, considerat de istoricul menționat de o „agasantă uniformitate“, spre deosebire de primii vizați, prea împovărați de un sentiment de înstrăinare.⁴

Din bibliografia atât de complexă referitoare la subiectul propus se pot decela o multitudine de idei care vin să ofere o imagine, distingându-se în acest context, în primul rând volumele aparținând unor autori din sfera confesională, considerați prea empatici cu subiectul care nu a fost scutit de episoade și drame, inclusiv, pentru unii dintre ei din sfera personală: volumul de studii - *Biserica Română Unită. 250 de ani de istorie*, apărută în afara țării în 1952, Marcel Știrban, *Din istoria Bisericii Române Unite*, Teodor Damșa, *Biserica Greco-Catolică din România în perspectivă istorică*, Nicolae Pantea, *Legea strămoșească*, Silvestru Augustin Prunduș, Clemente Plăianu, *Catholicism și ortodoxie românească*, Gheorghe Gorun, *Biserica Românească și societatea transilvăneană. Studii de istorie a Bisericii Greco-Catolice românești*, Mircea Păcurariu, *Pagini de istorie bisericească*, studiile lui Octavian Bârlea publicate în *Perspective* sau volumul de studii - *Unirea Bisericii românești cu Biserica Romei*.

¹ Leb 2001, p. 13.

² Bocșan-Lumperdean-Aurel Pop 1994, pp. 96, 187-188.

³ Szegedi 2002, p. 9, 172.

⁴ Câmpeanu 2003, pp. 5-6.

O continuare a unei direcții de studii care a fost abordată, din diverse motive, mai mult pe plan cultural s-a bucurat de o atenție specială și mă refer la cele dedicate Școlii Ardelene, înainte și după 1989: Pompiliu Teodor, *Sub semnul Luminilor. Samuil Micu, Ioan Chindriș, Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*. Vin apoi la rând cele care aparțin sferei laice, ilustrative mai ales după 1990. Aici trebuie menționată inițiativa unor centre universitare de a crea nu numai o direcție de cercetare originală și necesară, dar și o școală doctorală, care s-a dovedit în timp, de mare valoare: Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca, urmată apoi de cele din Alba-Iulia, Oradea, Arad, Târgu-Mureș. Au apărut apoi teme-conexe, cum ar fi: școala, comunitatea rurală românească, elita românească în secolul XVIII și în secolul al XIX-lea, interacțiunea cu autoritățile statului dualist, studiile de natură socială, demografică etc.

Astfel, în acest context, se cuvine menționat numele profesorului univ.dr. Nicolae Bocșan, care nu numai că a inițiat acest tip de cercetare, de redescoperire a Bisericii Greco-Catolice în principal dar și a celei tradiționale Ortodoxe, prin intermediul unor studii comparative. Lucrările sale au venit să ilustreze cu prisosință cele afirmate anterior: *Biserica Română unită cu Roma la Conciliul Ecumenic Vatican I* (în colaborare cu Ion Cârjă), Cluj-Napoca, 2001; *La începuturile Episcopiei Lugojului. Studii și documente*, Cluj-Napoca, în colaborare cu Camelia Vulea, Cluj-Napoca, 2003; *Ioan Vancea. Pastorale și circulare, 1865-1869*, în colaborare cu Mirela Andrei, Cluj-Napoca, 2003; *Școală și comunitate în secolul al XIX-lea. Circulare școlare bănățene*, Cluj-Napoca, 2002; *Andrei Șaguna. Corespondență, I/1*, ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Ioan Vasile Leb, Gabriel Viorel Gârdan, vol I, Cluj-Napoca, 2005 și vol. II, 2008; Nicolae Bocșan, Maria Someșan, *Începuturile Bisericii Române unite cu Roma*; Daniel Dumitrean, *Un timp al reformelor. Biserica Greco-Catolică din Transilvania sub conducerea episcopului Ioan Bob*; Ioan Vasile Leb, *Biserica în acțiune*; Remus Câmpeanu, *Biserica Română unită între istorie și istoriografie*; Ernst Christoph Suttner, *Bisericile Răsăritului și Apusului de-a lungul istoriei bisericești*; Greta Monica Miron, *Biserica Greco-Catolică din Transilvania: cler și enoriași (1697-1782)*; Ana Dumitran, *Religie ortodoxă, religie reformată: ipostaze ale identității profesionale a românilor din Transilvania în sec. al XVII-XVIII*; Mihai Săsăujan, *Politica bisericească a Curții din Viena în Transilvania (1740-1761)*; Ciprian Ghișa, *Biserica Greco-Catolică din Transilvania (1700-1850). Elaborarea discursului identitar*; Ana Victoria Sima, *Vizitele nunțiilor apostolici vienezzi în Transilvania (1855-1868)*, vol I și vol. II, care cuprinde documente din arhivele Vaticanului, referitoare la subiectele tratate în primul volum.

Un alt capitol este reprezentat de cele care încearcă să integreze un subiect particular în cel general al istoriei românilor, de exemplu: Dan Berindei, *Românii și Europa. Istorie, societate, cultură* sau Nicolae Bocșan, Ioan Lumperdean, Ioan-Aurel Pop, *Etnie și confesiune în Transilvania, sec. XIII-XIX* sau I. Toth Zoltan, *Primul secol al naționalismului românesc ardelean, 1697-1792*.

Un alt aspect interesant dar care și-a adus o contribuție foarte mare în derularea unui proces real de înțelegere și alegere a unui teren neutru de înfruntare a fost și este reprezentat de tipul de abordare al istoricilor laici. Deși discutabilă înainte dar și după 1989, această alianță s-a dovedit mai mult decât necesară, chiar dacă a fost supusă

mai mult decât era necesar unei dispute cu prea multe referințe la raportul dintre confesiune și identitate.

Sunt ilustrative în acest sens și volume de studii care analizează rolul Bisericii Greco-Catolice din perspectiva altor confesiuni și identități naționale, în afara confesiunii ortodoxe: Ana Dumitran, Gudor Botond, Pr. Nicolae Dănilă, *Relații interconfesionale româno-maghiare în Transilvania (mijlocul secolului al XVI-lea-primele decenii ale secolului XVIII)* sau *Toleranță și conviețuire în Transilvania sec. XVII-XIX*, coord. Ioan-Vasile Leb.

Astfel, enumerăm o serie de importante conferințe inițiate în mediul universitar clujean și care au fost un îndemn, un model și mai ales o linie de cercetare obținută în special prin granturi. Un moment foarte important, în acest context a fost reprezentat de conferința internațională *În inima Europei*, organizată la Cluj-Napoca, în anul 1998, prilej cu care a fost editat un prim volum de studii, care încercau să ofere și alte modele de abordare¹.

În acest context se impun menționate cele mai importante conferințe de acest tip, care mai ales prin caracterul lor internațional s-au impus în acest sens: Colocviul internațional – *300 de ani de la unirea Bisericii Române din Transilvania*, organizat la Cluj-Napoca, Simpozionul istoric *300 de ani de la Unirea Bisericii Românești din Transilvania cu Biserica Romei*, desfășurat la Lugoj, în 2001, sub egida Universității Europene Drăgan, ca și cel similar desfășurat tot aici în anul 2003 și dedicat împlinirii a *150 de ani de la întemeierea Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj, 1853-2003*, sub egida temei generale *Identitate și Alteritate*. Aici se cuvine menționat faptul că studiile legate de istoria confesională și-au găsit locul nu numai în cadrul sesiunii naționale de comunicări menționate dar și în paginile volumelor editate în acest sens, ca de exemplu – *Identitate și Alteritate. Studii de istorie politică și confesională*, vol 3, editat de Nicolae Bocșan, Sorin Mîtu, Toader Nicoară și apărut sub egida Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, în 2002.

În cursul anului 2005, într-o conferință internațională similară, dedicată stabilirii unui dialog real între toate confesiunile din spațiul transilvan s-a impus ca punct de pornire și de reală integrare în spațiul european, inclusiv în sensul reînălțării unui edificiu părăsit din multe considerații, modelul irlandez, venit din spațiul laic, care impunea derularea procesului, denumit sugestiv *Healing memories*².

Alături de reperetele specifice istoriografiei sale, nu este lipsită de importanță reînnoirea la momentele definitorii ale apariției Bisericii Greco-Catolice și a modalității prin care aceasta a reușit să mențină un dialog viabil, chiar dacă dificil, între palierul confesional și național al națiunii române.

În contextul includerii Transilvaniei în cadrul Imperiului Habsburgic, unirea unei părți a românilor cu Biserica Romei a reprezentat, până la urmă, o reînnoire, chiar dacă dificilă, la Roma, la civilizația pe care românii au reușit prea puțin să o atingă pe parcursul istoriei lor.

Considerându-se mai aproape de Roma, respectiv de Viena, episcopii și apoi mitropoliții greco-catolici și-au creat o cu totul altă perspectivă istorică, îmbinând

¹ Alzati 1998, f.p.

² A.U.A. 2005, p. 165.

întoarcerea la „matca“ latină cu speranța unei alte reconsiderări a românilor sub aspect politic-național. Episcopul Inochentie Micu a fost cel care a reprezentat, în modul cel mai pregnant, lupta pentru un ideal de emancipare culturală alături de cel politic. Alături de Atanasie Anghel, ceilalți episcopi greco-catolici, au încercat, ca pe lângă reliefaarea raporturilor cu Viena, să scoată în evidență, în plan cultural „porțile deschise de unirea cu Roma“¹.

În cadrul Bisericii Greco-Catolice s-au manifestat 2 curente: primul, susținerea necesității exprimării unei linii politice; inaugurat de Ioan Micu a fost susținut apoi și de Grigore Maior; al doilea era pentru o linie predominant culturală, cazul lui Petru Pavel Aron, inițial vicarul lui Klein. S-a observat că prima conduită, făcea ca Biserica Greco-Catolică să pună un mai mare accent pe național, care era în același timp plin de sacrificii. Pe lângă Ioan Inochentie Klein și Grigore Maior (1772-1782) a fost depus de autoritățile imperiale iar în secolul XIX, Alexandru Șterca-Șuluțiu, primul mitropolit de la Blaj a ajuns să fie suspectat de Viena tocmai datorită unor exagerări în sens național.

Al doilea curent, inspirându-se până la un punct din primul, a avut printre reprezentanți, patru episcopi: Petru Pavel Aron (1752-1764), care a deschis școlile din Blaj, Atanasie Rednic (1765-1772), Ioan Bob (1782-1830) și Ioan Lemeni (1833-1850). Astfel, alături de prima direcție, alcătuită din Grigore Maior, Silvestru Caliani și Gherontie Cotorea, se ajunge la corifeii Școlii Ardelene Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior.

Secolul al XIX-lea a fost cel în care s-a concretizat o generație, care îmbină caracterul de „ziditori ai culturii cu cel de ziditori ai unui stat român“ - Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, Gheorghe Barițiu².

În momentul în care Imperiul habsburgic se pregătea pentru dualism, Biserica Greco-Catolică era organizată într-o Mitropolie cu trei Episcopii sufragane: cea de la Oradea, înființată din 1777, episcopiile de la Gherla și Lugoj (ultimele au fost instituite prin bula papală – „Ecclesiam Christi“). Împăratul Francisc-Iosif și-a salvat imperiul dar a devenit în scurt timp „complet indiferent“ pentru soarta nemaghiarilor, deși i-a folosit pe ei și drepturile lor, ca cel mai apropiat instrument pentru a face orice situație politică mai convenabilă intereselor sale. Guvernele de la Budapesta, de după 1878 au avut un singur mare obiectiv: abrogarea tuturor enunțurilor care nu slujeau primul articol al Legii naționalităților din 1868, după care în Ungaria exista o singură națiune, cea maghiară. Mijloacele folosite au fost alese în funcție de eficacitatea pe care trebuiau să o aibă³.

Ierarhia bisericească, atât cea ortodoxă dar și cea greco-catolică, susținute de existența mitropoliilor (cea Greco-Catolică de Alba-Iulia și Făgăraș, instituită din 1853 și cea ortodoxă din 1864) au conștientizat că au rămas, mai ales pentru școlile confesionale, „bastioanele principale ale naționalității române“⁴.

În 1853, ieșind de sub jurisdicția Strigoniului, Mitropolia de la Blaj ajunge direct sub ascultarea canonică a Papei. Cu toate acestea, până la Roma, multe din stările de

¹ Bârlea 1977, p. 321.

² Bârlea 1977, p. 236.

³ Seton-Watson 1934, p. 421.

⁴ Hitchins 1972, p.72.

lucruri din Transilvania au ajuns să fie prezentate într-o oglindă deformată. După moartea primului mitropolit, au urmat, din 1868, Ioan Vancea de Buteasa și apoi din 1898, Victor Mihali de Apșa. Ca și în cazul ierarhilor ortodocși, urmărind mai mult salvarea școlii, respectivii mitropoliți nu au fost interesați de prim-planul vieții politice, cel puțin nu în mod oficial, mai ales că elita laică era deja mult mai puternic angrenată. Din 1869-1892, mitropolitul Ioan Vancea a considerat, ca un lucru fundamental, identificarea cu cauza apărării școlilor, mai ales după adoptarea legilor lui Trefort Agoston, la fel cum se va face și în mediul ortodox. În toată această perioadă, în Imperiu Biserica Catolică a trecut printr-o serie de transformări, dar continua să țină la legătura sa indisolubilă cu dinastia de Habsburg.

Odată cu instaurarea dualismului, dar mai ales cu ocazia serbării mileniului din 1896, guvernele de la Budapesta doreau să scoată în relief predominanța aspectului național și apoi, ulterior și a celui confesional, doar în măsura în care îl slujește pe primul. Cu toate acestea, au existat prelați romano-catolici, care s-au identificat cu cererile naționale, altele decât cele maghiare, așa cum a fost cazul episcopului croat Strossmayer sau cu cardinalul Furstenberg, ardent avocat al intereselor naționale ale cehilor¹.

Alături de conduita generală a Budapestei față de români, în plan confesional greco-catolicii au fost supuși presiunilor de a fi incluși în autonomia catolică. Revenind la legislația școlară, Legea lui Trefort din 1879 trebuia din punctul lui de vedere, să îndrepte o mare lipsă: „*legea din 1868 nu s-a îngrijit destul de învățarea limbii maghiare în școlile populare*“, era deci o scăpare, care trebuia să fie îndreptată².

În Casa Magnaților, Miron Romanul și Ioan Vancea de Buteasa au protestat și au înaintat împreună memorii în care se făcea referire la „*asasinatul moral al căruia victimă va fi poporul român*“. Presa maghiară i-a considerat impertinenți³.

Când s-a pus pe tapet, o altă lege, cea din 1883, cu referire la studiul limbii maghiare în școlile medii, urmărindu-se, după Pester Lloyd, „*o maghiarizare a inteligenței*“, Blajul nu a protestat în mod oficial. Mulți s-au întrebat dacă lucrurile se puteau lega de faptul că episcopul romano-catolic a admis legea respectivă fără obiecții, iar „*uniții au urmat sau au fost obligați să urmeze linia Romei*“⁴. Era cunoscută și împrejurarea că într-o discuție cu primatul Ungariei, mitropolitul Vancea a fost asigurat că: „*romano-catolicii obținuseră anumite privilegii, cu privire la gimnaziile susținute de ordine monahale catolice și obținerea altor privilegii în Transilvania*“⁵.

Dar această atitudine este explicabilă și prin convingerea mitropolitului Vancea că Roma îi va ajuta mai mult pe românii greco-catolici. A participat la Conciliul Vatican I (1869-1870), constatând că trebuie să se facă mult mai mult pentru cunoașterea românilor la Roma.

¹ May 1965, p. 185.

² Plămădeală 1986, p.118.

³ Plămădeală 1986, p.118.

⁴ Plămădeală 1986, p.119.

⁵ Plămădeală, 1986.

Budapesta a interpus destul de repede, prin intermediul Bisericii Catolice, dezbaterea proiectului de autonomie catolică. Ea trebuia să împiedice eforturile depuse la Blaj, în sensul reînnoirii la „sinodalitate și a păstrării independenței bisericii noastre din Transilvania și a caracterului ei românesc“, idei care au fost enunțate în toate sinoadele pentru ocuparea scaunului mitropolitan din Blaj în 1850, 1868, 1893, 1918¹.

Din 1869, Arhiepiscopul de Strigoniu și primatul Ungariei, Simor Janos convocase deja un congres catolic, care să pună bazele autonomiei Bisericii Catolice din Ungaria. Era urmarea unui impuls politic nefast, Biserica Romano-Catolică trebuia să joace aici rolul unui „cal troian“, autonomia promisă de autorități presupunea o independență de natură economică, dar în schimbul unei includeri în cadrul acesteia, folosindu-se astfel confesionalul pentru atingerea unui scop pur politic². Mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa a ripostat într-un fel propriu, încercând să demonstreze că și în cadrul existent, greco-catolicii își puteau demonstra atașamentul față de catolicism. La conciliile provinciale din mai 1872 și mai-iunie 1882, el a cerut participanților „câte o mărturisire de credință, prin care se primea întreaga învățătură a Bisericii Catolice și se făgăduia ascultare deplină papei“³.

Nevoiți să păstreze un echilibru între stat și catolici, ierarhii greco-catolici au avut apariții sporadice la conferințele pentru pregătirea autonomiei catolice, când ele au fost de neevitat, dar nu au putut fi trecute cu vederea nici interesele personale, cum a fost cazul episcopului de Gherla, Ioan Szábo. La lucrările Congresului din 1870, Iosif Papp Szilagi, episcopul Oradei a trimis trei deputați (unul dintre ei era Iosif Vulcan) care au declarat că nu pot participa la un Congres unde „se nesocotește drepturile Bisericii românești unite, cerând aprobarea ca această biserică să-și poată ține un congres aparte pentru organizarea propriei autonomii“.

Memoriul trimis de mitropolitul Vancea sintetizează ideea: „că nu vor recunoaște nici o hotărâre a congresului catolicilor“⁴. Problema autonomiei catolice a planat mereu, ca o permanentă amenințare alături de arzătoarea chestiune a școlii confesionale. Între 1890-1891, în Budapesta, s-au mai desfășurat două astfel de conferințe. Blajul a rămas pe tot parcursul acestui timp mereu preocupat de a duce mai departe „una din gloriile cele mai splendide ale sânteii uniri, cea de a lucra neconținut pentru cultura poporului românesc“.

În timpul păstoririi lui Vancea, Blajul a căpătat un nou institut de educație pentru fete și s-a construit un edificiu pentru Preparandie, alături de tipărirea unui mare număr de manuale școlare. Cu ocazia vizitei la Seghedin, reconstruit după marile inundații din 1879, cei doi mitropoliți, Miron Romanul și Ioan Vancea de Buteasa au primit îndrumări de la împărat „în termeni destul de duri, în privința educației cetățenești, pe care erau datori să o insuflă credincioșilor. Mai mult, va cere celui greco-catolic să formeze nu numai adepți zeloși ai religiei și naționalității lor, dar și cetățeni credincioși ai statului unguresc“⁵.

¹ Bunea 1890, pp. 18-19.

² Păcurariu 1986, p.61.

³ Bunea 1903, pp. 388-396.

⁴ Bunea 1903, pp.388-396.

⁵ Bunea 1903, p. 25.

O asemenea dezavuare voalată l-a convins și pe mitropolitul unit de modalitatea prin care Viena înțelegea să se exprime, tot mai mult simbolic, cu privire la naționalitățile din partea ungară a imperiului.

La alegerea noului mitropolit, în 1892, în sinodul de alegere s-a afirmat clar că noul ales va trebui „să împiedice cu orice preț contopirea bisericii noastre în organismul autonom al celei latine din Ungaria, să lupte pentru ca numirea în scaunele episcopale vacante, să se facă prin alegere și prin numirea de către împărat și să lucreze pentru păstrarea caracterului românesc al bisericii unite”¹.

Noul mitropolit ales în 1893, confirmat de împărat și numit și de papă în 1895, Victor Mihali de Apșa a continuat în plan politic linia prudentă a înaintașului său, preocupându-se de îmbunătățirea situației materiale a preoților săi, deoarece ajutorul acordat de stat prezenta, atât pentru preoți dar și pentru învățători, o serie de pericole.

Autonomia catolică a fost tratată printr-o rezistență pasivă, mai ales că Budapesta a făcut o nouă propunere, restrângând granițele autonomiei catolice la teritoriul Ungariei, fiind astfel vizată Episcopia de Oradea. Momentul culminant al împotrivirii l-a constituit adunarea reprezentanților clerului și credincioșilor greco-catolici din 1897 de la Cluj. Cu toate acestea, în 1898 au fost stabilite condițiile practice de încorporare². În presa vremii, laicii greco-catolici nu erau atât de reținuți, exprimându-și punctul de vedere fără echivoc: „Să strigăm în lumea largă, că îndată ce contopirea noastră în autonomia catolică ar fi un fapt săvârșit, cu toții vom trece fără preget în rândul bisericii noastre ortodoxe române” (Alexandru Vaida-Voevod)³.

La Sinodul arhiepiscopal din 1899 s-a aflat despre un directoriu supervizat de primatele Ungariei și alcătuit doar din catolici maghiari, care aveau dreptul de intervenție în orice problemă legată de problemele Bisericii Greco-Catolice⁴. Legea ca atare, a fost pusă în discuția corpurilor legiuitoare după episodul episcopiei greco-catolice de Haidudorog. Mitropolitul Mihali a sărbătorit, în cadrul Conciliului provincial din 1900, 200 de ani de la Unire, realizându-se sub conducerea canonicului Augustin Bunea un Șematism special. Prin conținutul său, acesta a reprezentat un bilanț vast și complex al rolului jucat de greco-catolici în emanciparea națiunii române din Transilvania. În același an, coordonatorul Șematismului amintit, a publicat o lucrare, considerată clasică, prin acribia documentației folosite mai ales „Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inochentie Micu Klein (1728-1751)”, încheind astfel cartea: „Cine vrea deci să cunoască așezămintele și aspirațiunile de astăzi, să pătrundă cauzele evenimentelor din cei din urmă o sută cincizeci de ani, pentru a studia această epocă”⁵.

Episodul legat de Episcopia de Haidudorog a fost cel mai trist pe care l-a avut de înfruntat Biserica Greco-Catolică; el demonstrând că, inclusiv prin intermediul ei, tendința de deznaționalizare a fost cât se poate de reală. Prima etapă a fost reprezentată de crearea unui vicariat greco-catolic de Haidudorog, cu 33 de parohii, luate de la eparhia de la Muncaci. Primul ei vicar, Danilovics Ianos a tipărit din cărțile rituale în

¹ A.N.D.G.A.S.-Cluj-Napoca, mapa IX/III.

² Păcurariu 1986, p. 103.

³ Păcurariu, 1996, p. 104.

⁴ Păcurariu, 1996, p. 105.

⁵ Bunea 1900, p. 271.

ungurește Liturghierul, Evangheliarul, Apostolul și Moltivelnicul. Odată cu serbarea mileniului, în 1896, o manifestație „patriotică“ la Budapesta a cerut pentru greco-catolicii unguri o episcopie. Mitropolitul Victor Mihali a dat lămuriri papei Leon XIII, care a considerat „traducerea cărților de cult, ca fiind o inovație periculoasă“. La Budapesta, Consiliul maghiarilor greco-catolici de rit grecesc din Ungaria „militase deja pentru introducerea limbii maghiare, ca limbă liturgică“.

Problema înființării unei Episcopii greco-catolice ungare s-a discutat și în Casa Magnaților, în iunie 1911 și în cadrul Camerei Deputaților. Cum coloratura politică a devenit tot mai marcantă, reprezentantul diplomatic al Austro-Ungariei la Vatican a mers până acolo încât a amenințat cu denunțarea Concordatului, dacă cererea Budapestei nu va fi soluționată pozitiv.

Participând la conferința episcopilor romano-catolici și greco-catolici din Ungaria din 9 noiembrie 1911, mitropolitul Mihali, împreună cu episcopii săi sufragani, Dimitrie Radu de la Oradea și Vasile Hossu de la Gherla, s-a declarat de acord, doar dacă nici o parohie greco-catolică românească nu urma să intre în componența noii episcopii. Dovadă că totul a fost o capcană a fost și modul în care, în următoarele zile, a acționat primatul Ungariei, cardinalul Vaszary. Astfel, el a înaintat la Roma hotărârea conferinței episcopale, fără a face nici un amendament. Abia după conferință, ierarhii români au aflat că din numărul total de parohii, mai mult de jumătatea proveneau din diecezele Blajului, Gherlei și Oradei. Protestele lor nu au avut nici o urmare, inclusiv la nunțiul catolic de la Viena.

Conferința de la Blaj (17-19 februarie 1913) a redactat un memoriu de protest, subliniindu-se „marea nedreptate, care se face bisericii greco-catolice române prin răpirea unui mare număr de credincioși și în același timp, se menționa și pericolul de înglobare și a altor parohii după formulările guvernului, ceea ce ducea la încorporarea tuturor românilor greco-catolici diecezei ungare“¹.

Bula *Christifideles Graeci* obținută prin intervenția directă a lui Francisc-Iosif la Papa Pius X a generat în rândul credincioșilor greco-catolici din Transilvania o serie de proteste, exprimate în ianuarie 1912 de canonicul Vasile Suciuc la Roma sau la Alba-Iulia, unde într-o adunare de protest intelectualii laici s-au exprimat mult mai liber la adresa intervenției factorului politic, incriminând indirect și Vaticanul. Ștefan Cicio-Pop și Iuliu Maniu nu și-au ascuns teama că urmările vor fi în timp foarte grave pentru românii greco-catolici. Ultimul conchidea „Ce să facem noi, când vedem că din corpul națiunii noastre, printr-o trăsătură de condei a guvernului, e plănuț să se șteargă din cartea vieții românești 73.000 de suflete?“

Subvenționată direct de statul ungar, motivația actului a fost clară, mai ales că respectiva Episcopie a fost pusă sub jurisdicția Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Esztergom, deși ar fi trebuit să țină de Mitropolia de la Blaj. Pentru a-și salva imaginea, Roma a stabilit ca limba liturgică, greaca veche, să fie introdusă după trei ani, timp în care urma să fie învățată. Până atunci urmau să fie folosite: „limbile liturgice cunoscute credincioșilor, slavona, româna, limba maghiară fiind total interzisă“².

¹ Păcurariu 1996, pp. 109-111.

² Păcurariu, 1996, p. 112.

Episcopia de Haidudorog avea 162 de parohii cu sute de filii, luate diezelor rutene din Eperjes și Munkacs, dar și de la Blaj, Gherla și Oradea. În pofida celor cuprinse în bula papală, în multe parohii, Sf. Liturghie a fost săvârșită în limba maghiară, ba chiar în 1913 s-a tipărit în limba maghiară un *Îndreptar Liturgic-Templomi Utasitas*¹.

Complicațiile au fost amplificate și de organizarea administrativă separată a parohiilor provenite din dieceza Blajului, prin apariția așa-numitul „Vicariat al secuimii“, cu sediul la Târgu-Mureș, care avea 35 de parohii și 269 de filii, cu 18719 de suflete. Nu este de mirare faptul că înființarea Episcopiei în sine a fost prezentată ca „un tun zdrobitor de naționalități“. Reacția credincioșilor a fost una a protestului, mai ales în timpul vizitațiilor canonice ale noului vicar general, Iaczkovics Mihaly; arestarea unor preoți și a unui număr mare de credincioși a dus la procese cunoscute în respectiva perioadă, ele au demonstrat doar simpla dorință a credincioșilor de a-și păstra „limba și neamul“ (cel mai cunoscut proces a fost cel al credincioșilor din Moftinu-mic (Sătmar), în frunte cu parohul lor, Gheorghe Mureșan, derulat în Satu-Mare între 1913-1914)².

Exemplul fiind dat, s-au făcut trimiteri mai ales în presa maghiară, privind și înființarea unei Episcopii ortodoxe ungare, scenariul fiind dat tot de anexarea unor parohii românești ortodoxe de această dată, alături de parohiile ungarilor „românizați și sârbizați“; urmau să fie incluse 61 de parohii „grecești“ dependente de Karloviț. În ceea ce privește parohiile românești, care urmau să fie anexate, se specifica o singură condiție, ca 2/3 dintre credincioși să se declare maghiari. Limba liturgică urma să fie tot greaca veche, iar în plan administrativ, limba maghiară.

Până târziu, în 1918, s-au auzit glasuri în Parlamentul și în ziaristica maghiară, după care peste 100.000 de unguri au fost „românizați“ prin biserică, deci trebuiau salvați cu orice preț. Lucrurile au revenit la normal, la situația dinainte de 1912, după adunările populare din Carei, pentru Episcopia de Haidudorog la 18 noiembrie 1918 și de la Târgu-Mureș la 13 martie 1919, pentru Vicariatul secuimii³.

Din acest scurt preambul referitor la Biserica Greco-Catolică s-a putut observa foarte clar dubla presiune la care a fost supusă, din partea statului, prin legislație, inclusiv prin cea școlară și cea, mult mai sensibilă ca abordare, prin intermediul legăturilor canonice cu Vaticanul.

Făcând trimitere la raporturile existente între cele două biserici românești, se impun câteva precizări, atât la nivel general dar și în particular. Pentru perioada la care ne referim, cele două biserici au trecut printr-o perioadă de conștientizare mult mai acută a obstacolelor pe care le-au avut de trecut, reușind atunci când a fost posibil să-și unească forțele pentru contracararea loviturilor primite, mai ales în ceea ce privește școala.

Marile polemici, pornite de la controverse istorice s-au derulat în continuare, mai ales prin intermediul presei, dar impactul asupra opiniei publice, chiar și asupra celei interesate, nu mai era la tensiunea întâlnită, făcând referire doar la începutul de secol XIX. Prezentul, ca atare, copleșea prin necesitatea luării unor măsuri urgente.

¹ Păcurariu, 1996, p. 113.

² Păcurariu, 1996, p. 126.

³ Păcurariu, 1996, p. 128.

BIBLIOGRAFIE/BIBLIOGRAPHY

- A.V.A. 2005 Introducere la studiile incluse în *Annales Universitatis Apullensis*. Seria Historica, 2005, apărut sub auspiciile Fundației Pro Oriente, Universitatea 1 Decembrie 1918.
- Alzati 1998 C. Alzati, „Istorie, teologie și istoriografia unirii“, în *În inima Europei*, Cluj-Napoca, 1998.
- Bârlea 1977 O. Bârlea, *Romania and the romanians*, Los Angeles, 1977.
- Bocșan – Lumperdean – Pop 1994 N. Bocșan, I. Lumperdean, I. A. Pop, *Etnie și confesiune în Transilvania (sec. XIII-XIX)*, Oradea, 1994.
- Bunea 1890 A. Bunea, *Metropolitului Dr. Ioan Vancea de Buteasa. Schiția biografică*, Blaj, 1890.
- Bunea 1900 A. Bunea, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inochentie Micu Klein*, Blaj, 1900.
- Bunea 1903 A. Bunea, *Discursuri. Autonomia bisericească. Diverse*, Blaj, 1903.
- Câmpeanu 2003 R. Câmpeanu, *Biserica Română unită între istorie și istoriografie*, Cluj-Napoca, 2003.
- Hitchins 1972 K. Hitchins, *Cultură și naționalitate în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1972.
- Leb 2001 I. V. Leb, „Schismă și schismatici“ în volumul: *Biserica în acțiune*, Cluj-Napoca, 2001.
- May 1965 A. May, *The Habsburg Monarchy, 1867-1914*, Massachusetts, 1965.
- Păcurariu 1986 M. Păcurariu, *Politica statului austro-ungar față de biserica românească din Transilvania, în perioada dualismului, 1867-1918*, Sibiu, 1986.
- Plămădeală 1986 A. Plămădeală *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în timpul mitropolitului Miron Romanul. (1874-1898)*, Sibiu, 1986.
- Seton-Watson 1934 R. W. Seton-Watson, *A history of the Romanians from Roman times to the completion of unity*, Cambridge University Press, 1934.
- Szegedi 2002 E. Szegedi, *Identități premoderne în Transilvania*, Cluj-Napoca, 2002.